

IZMEĐU OČEKIVANJA I STVARNOSTI – POGLED NA
PETROVARADINSKU PUKOVNIJU KROZ SERIJALNE
VOJNE POPISE 1765.–1768.*Pavao NUJIĆ*Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10, 31000 Osijek, Republika Hrvatska
e-mail: pnujic@foozos.hr

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen poskus rešavanja problema popolnjenosti Petrovaradinskega polka. Po prikazu osnovnih opredelitev se poskuša določiti gibanje članstva v polku, na katerega je dodatno vplivala teritorializacija krajinske regije vzhodnega Srijema. Analizirani serijski vojaški sezname, od januarja 1765 do decembra 1768, kažejo na znatno povečanje statusa aktivnega polka, vendar brez doseženega pričakovanega cilja polne zasedenosti.

Ključne besede: Vojna krajina, Srijem, Petrovaradinski polk, vojaški popisi, 18. stoletje

TRA ASPETTATIVE E REALTÀ – UNO SGUARDO SUL REGGIMENTO DI
PETROVARADIN ATTRAVERSO LE LISTE MILITARI SERIALI, 1765–1768

SINTESI

Nel saggio viene presentato il tentativo di risolvere il problema della composizione del reggimento di Petrovaradin. Dopo aver individuato le linee principali, si cerca di determinare il movimento del reggimento che in aggiunta veniva influenzato dall'occupazione della regione della Sirmia orientale. Le liste militari seriali analizzate, dal gennaio 1765 al dicembre 1768, mostrano un significativo aumento dello stato degli attivi nel reggimento, sebbene l'obiettivo previsto della piena composizione non fu raggiunto.

Parole chiave: Frontiera militare, Sirmia, reggimento di Petrovaradin, liste militari, secolo XVIII

UVODNE NAPOMENE

Gotovo dva desetljeća i jedno krvavo iskustvo bili su potrebni da se ozbiljnije pristupi dovršetku procesa formiranja Petrovaradinske krajiške pukovnije. *Dječja bolest* nemogućnosti popunjavanja propisanog aktivnog sastava pratila je ovu srijemsku pukovniciju od osnutka, da bi svu svoju tegobu ispoljila uslijed iscrpljuju Sedmogodišnjeg rata. Militarizirane pješачke krajiške pukovnije od sredine 18. stoljeća morale su zadovoljavati jasno propisane standarde i biti spremne učinkovito djelovati na udaljenim europskim bojišnicama. Kako bi mogle zadovoljiti očekivanja vojnih vlasti, svakoj je pukovnici bilo potrebno osigurati dostatnu količinu obradive zemlje i shodno tome primjerenu naseljenost krajiškog pučanstva. U slučaju nedostatka tih osnovnih uvjeta krajiška pukovnica nije mogla biti do kraja ustrojena i postojala je u donekle krnjem stanju. Unatoč tome, trebalo je pričekati dolazak mirnijih vremena kako bi se pristupilo potrazi za lijekom. On je pronađen, ili se barem tako vjerovalo, u dodatnoj teritorijalizaciji krajiškog prostora kroz inkorporaciju vlastelinstva Vojka koja je provedena tijekom 1765. i 1766.

U radu se kroz perspektivu serijalnih izvora nastoji utvrditi kako je tekao i u konačnici završio, te kakve je posljedice imao proces liječenja ove *bolesne* pukovnije. Pregledom vojnih popisa od siječnja 1765. do prosinca 1768. prati se kretanje njenog aktivnog stanja na mjesečnoj bazi uz detaljniju analizu ključnih trenutaka. Središnji je naglasak postavljen na konačnoj vojnoj popunjenosti i učinkovitosti pukovnije, a koja se nalazila na procjepu između propisanog i traženog te objektivnih mogućnosti koje je moglo pružiti njezino krajiško stanovništvo. Svi analizirani serijalni vojni popisi nalaze se kao mikrofilmirana građa u Hrvatskom državnom arhivu u sklopu “Zbirke mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku” (HR-HDA-1450), dok su originali pohranjeni u Ratnom arhivu u Beču (AT-OeStA/KA, Pers MLST I, GIR 9).

Kako bi se mogao jasnije pratiti razvojni tijek Petrovaradinske pukovnije u analiziranom četverogodišnjem razdoblju utvrđeno je prethodno i početno stanje. S obzirom da je inkorporacija vlastelinstva Vojka započela 1765., a ratne godine Sedmogodišnjeg rata teško mogu ponuditi pouzdanu sliku održivog kapaciteta ljudskog potencijala koji je pružao vojni istočni Srijem, stoga se za referentnu točku može uzeti tek kraj 1763. i cijela 1764. Iako je razdoblje od rata do početka procesa inkorporacije kratko, ipak daje pogled na stanje koje je neposredno prethodilo vremenu proširenja ovog krajiškog prostora. Osim godina koje su prethodile analiziranom razdoblju, treba uzeti u obzir i u kakvoj je situaciji Petrovaradinska pukovnica bila tijekom svog prvog desetljeća postojanja.

POČETNI OKVIRI

Petrovaradinska pukovnica baštinila je specifičnosti u odnosu na druge dvije pukovnije Slavonske vojne krajine, a jedna od temeljnih bila je otežan proces njene teritorijalizacije na prostoru Srijema kao posljedice visoke isprepletenosti vojnih i civilnih vlasti u prvoj polovici 18. stoljeća. U konačnici su sporovi riješeni na značajnu štetu civilnog dijela. Iz sastava obnovljene Srijeme županije izdvojeno je 254 sesija uz Dunav i 637 sesija uz Savu, te su dodijeljene vojnim vlastima. Od navedenog broja sesija uz Savu čak je 269 otpadalo

na pustare, dok je jedan manji dio naselja pripao i Brodskoj pukovnici. Za ukupan krajiški prostor Srijema bilo je predviđeno 20210 forinti davanja. Županiji je preostalo svega 1305 selišta s očekivanih 28065 forinti davanja, čime je izgubila približno 40 % prihoda (Gavrilović, 1960, 62–65). Petrovaradinska pukovnja je konačno uspostavljena 1747. zajedno sa Slavonskom vojnom krajinom i druge dvije slavonske krajiške pukovnije, Brodskom i Gradiškom, a imala je sjedište u Mitrovici (Matanović, 2013, 10).

Proces razgraničenja potaknuo je i migracije stanovništva, te je novoustrojena pukovnja tijekom idućih godina bilježila značajne promjene u broju obitelji u gotovo svih svojih 53 sela. U samo dvije godine, od 1751. do 1753., broj obitelji povećao se za 257, te je iznosio 4847, dok je pukovnja ukupno raspolagala s 72578 jutara oranica (Kaser, 1997a, 232). Prilikom uspostave pukovnije, bilo je određeno kako će obični pješak dobiti 14 jutara oranica za svoju krajišku plaću, a situacija se poboljšala 1753. kada je predviđena plaća za Petrovaradinke u zemljištu povećana na 20 jutara oranica. Istovremeno su bili oslobođeni davanja časnicima i rabote, a bili su dužni brinuti se za svoju vojnu odoru i naoružanje te pridonositi središnjoj blagajni Slavonske vojne krajine kroz plaćanje desetine i regimentarine (Vaniček, 1875a, 524, 558).

Premda nam prethodni podaci pružaju okvirnu sliku pukovnije iz sredine 18. stoljeća, središnje pitanje ostaje nezina konačna učinkovitost u vojnoj službi. Novoustrojene i militarizirane krajiške pukovnije morale su zadovoljavati jasno propisane standarde i biti spremne učinkovito djelovati na udaljenim europskim bojišnicama. Prva i osnovna stavka bilo je osiguravanje traženog broja vojnika i shodno tome popunjavanje vojno-taktičkih jedinica i cjelina. Da bi se cilj ostvario bila je potrebna sinergija traženog i mogućeg, odnosno propisanog potrebnog vojnog stanja i objektivnih mogućnosti krajiškog stanovništva. Dok se prva stavka odlučivala centralno i prema trenutnim vojnim doktrinama, druga je bila lokalne naravi i podlijegala je velikim razlikama. Međutim, prilikom uspostave pukovnijskog sustava znatna su nastojanja usmjerena prema ostvarivanju ravnoteže među pukovnijama i osiguravanju dovoljno velike baze prostora i pučanstva koje bi moglo zadovoljiti tražene propise. U slučaju nemogućnosti ili prevelike pukovnijske opterećenosti tijekom ispunjavanja uvjeta pristupalo se reformama i reviziji traženog vojnog sastava.

Prilikom uspostavljanja Slavonske vojne krajine maršal Engelshofen odredio je da se svaka slavonska pukovnja treba sastojati od ukupno 5600 krajišnika, od kojih je 4200 trebalo služiti u aktivnom sektoru dok je preostalih 1400 bilo zaduženo za gospodarske djelatnosti. Aktivni vojni sektor morao je uvijek biti spreman na obrambene vojne dužnosti, dok je u slučaju rata na udaljenim bojišnicama odlazio u rotaciji od tri kolone. Osim matičnih pukovnja, stanovništvo s ovog prostora moralo je sudjelovati i u popunjavanju dviju slavonskih husarskih pukovnja za koje je ukupno planirano 4200 konjanika (Werde, 1903, 216). S obzirom da je 1751. Petrovaradinska pukovnja brojala svega 4590 obitelji, a trebala je staviti na raspolaganje 4200 aktivnih pješaka i 1400 husara, sasvim je jasan nesrazmjer traženog i mogućeg. Idućom vojnom reformom iz 1753. maršala Serbellonija smanjen je propisani vojni sastav. Svaka slavonska krajiška pukovnja tada je trebala brojati ukupno 4080 aktivnih ljudi, podijeljenih u četiri pješačka bataljuna s po četiri pješačke satnije od 240 ljudi, te dodatne dvije grenadirske satnije s po 120 ljudi. Za cijelu krajinu uspostavljena je sada samo jedna husarska pukovnja s ukupno 1200 konjanika i sjedištem u Banovcu

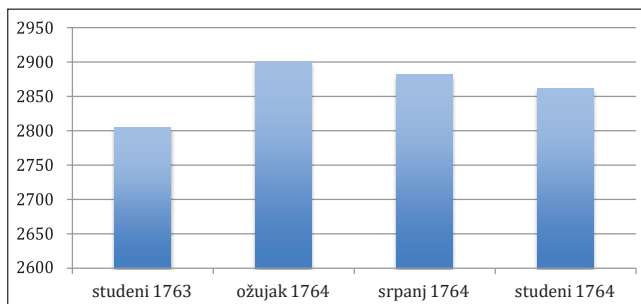
(Werde, 1903, 217; Vaniček, 1875a, 559). Dok su bataljuni bili na čisto vojno-taktičkoj razini, pješачke su satnije osim te uloge ujedno bile i upravne jedinice, te su se sastojale od svih sela jednog satnijskog područja. Broj sela jednog takvog područja ovisio je o tome koliko je bilo potrebno vojnika da se jedna satnija popuni, te koliko je bilo potrebno sela da se taj broj dostigne s vojno sposobnim stanovništvom. Na čelu satnije u zapovjednom i upravnom pogledu bio je satnik, a bio je nadležan za civilne i vojne poslove od interesa za sva sela, te je odgovarao direktno pukovniku (Kaser, 1997b, 15). Princip novačenja je postavljen tako da se iz svake kuće gdje imaju dva vojno sposobna muškarca jedan uzme za pješaka, a iz kuće gdje imaju tri takva muškarca jedan uzme za husara. Time se za gospodarstvo kuće i poljske radove u prvome slučaju trebao brinuti prekobrojni čovjek, dok su u drugome slučaju to trebala biti dva prekobrojna ili samo jedan ako je imao pomoć za rad sposobnog poluinvalida (Vaniček, 1875b, 132). Dvije grenadirske satnije nisu imale sličnu upravnu ulogu i određen prostor s kojih su se popunjavale kao pješачke, nego su u njih uključivani ljudi s prostora cijele pukovnije prema sličnom principu kao u husarske pukovnije. Stoga je svaki prostor pojedine satnije morao popuniti svoju matičnu pješачku satniju, te dati dodatne ljude za grenadirske i husarske postrojbe. Ovakav je ustroj ostao tijekom cijelog promatranog razdoblja.¹ (HDA-1450, D-1554, 1767, 8).

U brojkama koje donosi Kaser (Kaser, 1997b, 39) za Petrovaradinsku pukovnicu 1753. vrijedi sljedeći izračun učinkovitosti: 4847 obitelji s prosječnim imanjem od 15 jutara oranica imale su ukupno 5601 vojno sposobnih muškaraca, od kojih su njih 3844 dali u vojnu krajišku službu, što bi u konačnici činilo 68,6 % snubljenog vojno sposobnog stanovništva. Ključni trenutak u ovom prikazu je činjenica da unatoč izrazito velikom vojnom opterećenju Petrovaradinska pukovnica nije zadovoljavala tražene propise i standarde na razini vjerojatno većoj i od 10 % u razdoblju mira.² Ova nedaća pratila ju je i tijekom idućeg desetljeća, a posebno se osjetila kroz Sedmogodišnji rat kada su traženi dodatni naponi. U tim ratnim okolnostima postotak popunjenosti opadao je čak i na 35%, što je značilo da je pukovnica bila svedena na oko trećinu propisane snage.³ (HDA-1450, D-1738, 1760, 16).

POSLIJERATNO STANJE I POTRAGA ZA RJEŠENJEM

Tijekom 1763. rat je minuo, a prošlo je cijelo jedno desetljeće od prethodno prikazanih podataka. Stanje u srijemskoj pukovnici također se vraćalo na put mirnodopskog razvoja i potrage za konačnim rješenjem problema njene učinkovitosti, što je neposredno iskustvo rata dovelo do stanja neodgodivosti. U idućoj tablici prikazano je kretanje aktivnog stanja vojnika pukovnije bez stožera kroz podjednake intervale tijekom 1763.–1764. (Grafikon 1) (HDA-1450, D-1738, 1763, 11; 1764, 3, 7, 11).

- 1 Iako je 1764. započela nova reorganizacija ustroja krajiških pukovnica koja je trebala smanjiti propisano aktivno stanje na 3600 vojnika (Buczynski, 2005, 281), ona nije zahvatila Petrovaradinsku pukovnicu još neko vrijeme s obzirom da vojni popisi do kraja 1768. donose identične brojeve propisane 1753.
- 2 Premda je broj od 3844 snubljenih odstupanje za 5,78 % od popunjenog stanja, u njemu se nalazi i nekoliko stotina husara.
- 3 Pukovnica je u rujnu 1760. brojala svega 1415 aktivnih krajišnika, što je činilo svega 34,65 % propisanog stanja popunjenosti.

Grafikon 1: Broj aktivnih vojnika Petrovaradinske pukovnije u razdoblju: studeni 1763.–studeni 1764.

Vidljivo je da je tijekom studenog 1763. u pukovniji bilo svega 2805 aktivnih vojnika, što je predstavljalo 68,75 % popunjenosti stanja pukovnije uz manjak od 1275 ljudi. Unutar godine dana došlo je do malih promjena, pa studeni 1764. bilježi povećanje od 57 vojnika i stanje popunjenosti od 70,15 %, dok je u ožujku bilo najviše aktivnih vojnika, njih 2901.⁴ Oscilacije u popunjenosti ispod 3% unutar godine dana svjedoče o stabilnosti trenutnog stanja, što je najuže povezano s mogućnostima krajiškog stanovništva ovog dijela Srijema u pogledu pružanja vojno sposobnog stanovništva. Premda metodološki nisu istovjetni,⁵ usporedbom snubljenih iz 1753. i aktivnog stanja iz 1763. vidimo značajnu razliku od čak 1039 ljudi. Iako je stvarna razlika između aktivnog stanja pukovnije ovih godina nešto manja, očituje se problem popunjenosti koji se nije mogao riješiti prirodnim prirastom i ograničenim naseljavanjem stanovništva, posebno uzevši u obzir činjenicu da se kroz jedno desetljeće on nastavio produbljivati. Izlaz je pronađen u daljnjoj teritorijalizaciji srijemskog krajiškog prostora.

Ne čudi stoga da je jedan od prvih zadataka tadašnjeg generalnog inspektora baruna Becka bilo osiguravanje funkcionalnog stanja Petrovaradinske pukovnije. Trebao je otkloniti njene temeljne probleme i podići joj učinkovitost na očekivanu razinu u pogledu vojne popunjenosti i gospodarske održivosti. S obzirom da je u istome mahu trebao podići vojnu spremu i gospodarsku aktivnost, odnosno broj aktivnih vojnika i onih prekobrojnih za službu sposobnih ljudi koji bi se trebali baviti domaćinskim i poljoprivrednim djelatnostima, jedina mogućnost bila je značajno proširenje baze pukovnije – njenog prostora i stanovništva. Odluka je pala na inkorporaciju vlastelinstva Vojke, kojeg su sačinjavala sela Vojka, Dobanovci, Ugrinovci, Kršnjevci, Deč, Šimanovci, Mihaljevci, Prhovo, Popinci, Golubinci i Perinci.⁶ Prema navodu Vaničeka (Vaniček, 1875b, 133) sela su ukupno imala 1188 vojno sposobnog stanovništva i 51144 jutara zemljišnog posjeda. Ovu dodatnu teritorijalizaciju pukovnije provela je posebna komisija u razdoblju 1765.–1766., a otkupnina je iznosila 152466 forinti. Jednostavnom su

4 Istovremeno je Brodska pukovnija brojala 4049, a Gradiška 4079 aktivnih ljudi (Matanović, 2008, 60).

5 U prvom iznosu navedeni su i snubljeni za husarsku pukovnicu, dok u drugome nisu. Međutim, husara nije moglo biti više od nekoliko stotina s prostora Petrovaradinske pukovnije.

6 Za kartografski prikaz uz opis navedenog područja i naselja više u Hrvatska na tajnim zemljovidima, 2000, sekcije 40 i 42.

računicom stoga gorući problemi pukovnije trebali biti riješeni do završetka procesa 1766., s obzirom da je do popunjenosti nedostajalo 1200 vojnika, a inkorporirana sela su imala praktički identičan broj vojnosposobnog stanovništva. Međutim, kako je proces inkorporacije vlastelinstva Vojke tekao, kada je i s kakvim posljedicama završio, te kolika je učinkovitost pukovnije možemo vidjeti i iz perspektive vojnih popisa tih mjeseci i godina.

U idućoj tablici (Tab. 1.) nalazi se pregled stanja pukovnije od siječnja 1765. do prosinca 1766., odnosno vremenskog razdoblja tijekom kojeg je započeta i dovršena inkorporacija novog teritorija (HDA-1450, D-1738, 1765, 1–12; 1766, 1, 2; HDA-1450, D-1739, 1766, 3–12):

Mjesec i godina	Broj vojnika	Nedostaje	Popunjenost
siječanj 1765	2857	1223	70,02 %
veljača 1765	2856	1224	70 %
ožujak 1765	2851	1229	69,88 %
travanj 1765	2850	1230	69,85 %
svibanj 1765	2844	1236	69,71 %
lipanj 1765	2841	1239	69,63 %
srpanj 1765	2838	1242	69,56 %
kolovoz 1765	2832	1248	69,41 %
rujan 1765	2832	1248	69,41 %
listopad 1765	2832	1248	69,41 %
studeni 1765	2825	1255	69,24 %
prosinac 1765	2825	1255	69,24 %
siječanj 1766	2811	1269	68,90 %
veljača 1766	2808	1272	68,82 %
ožujak 1766	2802	1278	68,68 %
travanj 1766	2798	1282	68,58 %
svibanj 1766	2795	1285	68,50 %
lipanj 1766	2789	1291	68,36 %
srpanj 1766	2787	1293	68,31 %
kolovoz 1766	2774	1306	67,99 %
rujan 1766	2774	1306	67,99 %
listopad 1766	2861	1219	70,12 %
studeni 1766	2840	1240	69,61 %
prosinac 1766	2824	1256	69,22 %

Tab. 1: Prikaz Petrovaradinske pukovnije kroz 1765. i 1766. u pogledu broja aktivnih vojnika, nedostatka do popunjenog stanja te apsolutnog postotka popunjenosti.

Početak godine u kojoj je pokrenut proces inkorporacije vlastelinstva Vojka Petrovaradinska pukovnija dočekala je s ukupno 2857 aktivnih vojnika u svome sastavu, što je činilo nedostatak od 1223 vojnika i stanje popunjenosti od svega 70,02 %. Na izmaku 1766. i kraju promatranog razdoblja stanje je bilo 2824 aktivnih vojnika s nedostatkom od 1256 i stanjem popunjenosti od 69,22 %. Nakon dvije godine za vrijeme kojih je proveden proces inkorporacije novog vlastelinstva u krajiški prostor istočnog Srijema stanje pukovnije ostalo je gotovo nepromijenjeno, sa smanjenjem aktivnog stanja od 33 vojnika koji su činili manje od 1% propisanog aktivnog stanja krajiške pukovnije. Međutim, promatrano u kontinuiranom međurazdoblju od siječnja 1765. do rujna 1766. postojao je gotovo neprekinuti lagani silazni trend popunjenosti pukovnije. U navedenim se mjesecima broj vojnika smanjivao u odnosu na prethodni, osim u slučajevima listopada, studenog i prosinca 1765., te rujna 1766. kada je on ostao nepromijenjen. Pukovnija je time izgubila 2,03% svog apsolutnog stanja popunjenosti što je smanjenje za 83 vojnika, s prosjekom od približno 4 vojnika mjesečno. Iako je broj smanjenja zaista malen u proporcijama jedne pješačke pukovnije, indikativno je da se u razdoblju od 21 mjesec, tijekom kojih je tekao proces inkorporacije, broj vojnika nije povećao niti jednom, što je značilo da nije bilo većeg novačenja, preseljenja ili prebačaja u pukovniji. Najveću aktivnost na tom planu bilježio je travanj 1765., kada je u pukovniju pristiglo 16, a otišlo 17 ljudi, od kojih čak 11 u obje stavke otpadaju na unutarpukovnijske premještaje između satnija. Istoga mjeseca umrlo je 5 aktivnih krajišnika, dok je unovačeno novih 5, a pojedinac zbog kojeg je i ovaj mjesec zabilježen negativan trend bio je natporučnik Martin Wukovacz, prebačen u status jubileja (HDA-1450, D-1738, 1765, 4). Tijekom razdoblja do listopada 1766. ukupno je u pukovniju pridošlo 68 osoba, dok je otišlo njih 151, što je predstavljalo prosjek od svega 3,2 pridošlih i 7,2 otišlih mjesečno. Većina pridošlih i značajan dio otišlih otpada na unutarpukovnijske premještaje, dok je bilo svega 13 unovačenih, 3 vraćena dezertera i 1 povratnik iz zatvoreništva u aktivni sastav. Od unovačenih samo je 1 obveznik, dok ih je 12 bilo dijelom časničkog kadra. U drugu ruku, među otišlima većinu čine umrli, njih 53, zatim slijedi 51 premještenih, 25 dezertera, 8 prebačenih među invalide,⁷ otpuštenih, 3 jubilirana, 2 koja su postali pravoslavni svećenici i 2 osuđena krajišnika. (HDA-1450, D-1738, 1765, 1–12; 1766, 1, 2; HDA-1450, D-1739, 1766, 3–9) Lagani silazni trend u broju aktivnih vojnika tijekom razdoblja između siječnja 1765. i rujna 1766. uzrokovan je dakle vrlo oskudnim novačenjem na jednoj strani te prirodnim odljevom vojnika kroz smrt, invalidnost, dezerterstva⁸ itd. na drugoj. Osim na području premještaja, aktivnosti nadležnih vojnih vlasti u tom pogledu bile su minimalne tijekom više od godine i pol dana.

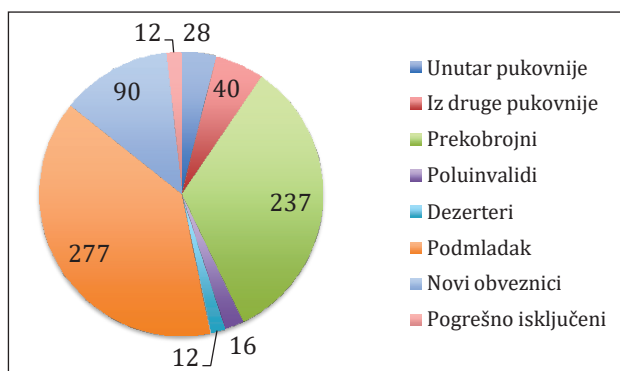
Mali zaokret dogodio se u listopadu 1766., kada je broj aktivnih vojnika povećan za 87 u odnosu na prethodni mjesec, što je činilo minimalno veći postotak popunjenosti nego na početku 1765. Do kraja godine pukovnija je nastavila silaznim trendom bilježeći

7 Uključeni su samo satnijski časnici, jer su stožerni časnici imali posebne rubrike i nisu bili dijelom osnovnog aktivnog sastava pukovnije, te su stoga izostavljeni iz ove analiza koja se temelji na propisanom sastavu od 4080 aktivnih vojnika. Više o vojnim činovima u (Buczynski, 1997).

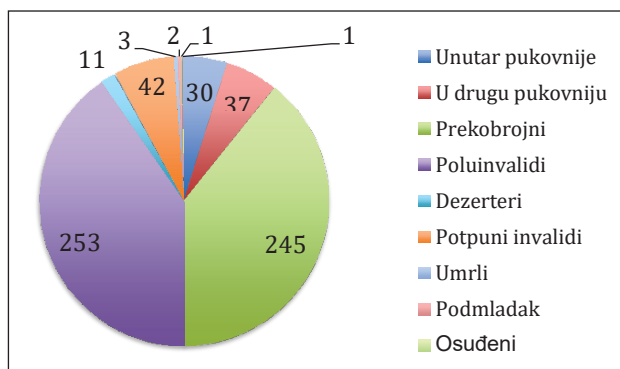
8 Premda dezertiranje nije usko "prirodni odljev", prosjek od nešto više od 1 dezertera mjesečno relativno je nizak za prilike krajiške pukovnije druge polovice 18. stoljeća i ukupnog broja od prosječno 2800 aktivnih vojnika. Najveći broj dezertera u jednom mjesecu zabilježen je u siječnju 1766., kada je dezertiralo 5 pojedinaca iz 4 različite satnije, što ukazuje da nije bilo grupnog organiziranja bijega (HDA-1450, D-1738, 1766, 1).

smanjenje od 37 vojnika. Iako konačna situacija na kraju listopada izgleda kao “mali” zaokret, detaljniji uvid pokazuje nešto drugačiju sliku na mikroplanu pukovnijske aktivnosti. Naime, tijekom listopada 1766. je napravljena veća rekonstrukcija aktivnog stanja pukovnije koja je za rezultat imala povećanje aktivnog stanja za 87 vojnika. U kategoriji pristiglih za listopad nalazilo se čak 712 pojedinaca, dok je u rubrikama otišlih stajalo njih 625. Takva aktivnost je za približno 10 u prvome, odnosno 4 u drugome slučaju puta viša nego za cijelo prethodno razdoblje koje čini 21 mjesec. U iduća dva grafikona (Grafikon 2. i Grafikon 3.) nalazi se popis po kategorijama pristiglih i otišlih vojnika (HDA-1450, D-1739, 1766, 10):

Grafikon 2: Pridošli u aktivni sastav Petrovaradinske pukovnije tijekom listopada 1766. prema kategorijama iz kojih su unovačeni, uključeni ili premješteni.

Grafikon 3: Otišli iz aktivnog sastava Petrovaradinske pukovnije tijekom listopada 1766. prema kategorijama u kojima su odlazili, bili premješteni, prebačeni ili isključeni.

Unutar obje stavke jasno prevladavaju dvije kategorije koje ukazuju u kojem smjeru je išla rekonstrukcija aktivnog stanja pukovnije. U prvome slučaju radi se pretežno o uključivanju u aktivni sastav iz kategorija podmlatka (38,9 %) i prekobrojnih (33,3 %), dok je u drugom slučaju riječ o prebacivanju aktivnih krajišnika u kategorije poluinvalida (40,5 %) i prekobrojnih (39,2 %). S obzirom da su stanje prekobrojnih krajišnika činili vojno sposobni muškarci koji su bili određeni za gospodarske djelatnosti, rotacija u kojoj je 237 prebačenih u aktivni sastav dok ih je istovremeno 245 iz aktivnog sastava postalo prekobrojno, svjedoči o nužnom održavanju određenog, vjerojatno minimalnog, broja potrebnih prekobrojnih, unatoč nedostatku od 1219 vojnika u aktivnoj službi. Svih 245 prebačenih u stanje prekobrojnih je i dalje bilo vojno sposobno, ali su iz različitih razloga zamijenjeni u službi s pojedincima koji su do tada obavljali gospodarske djelatnosti, čime je izvršeno određeno usklađivanje u odnosu na trenutno tadašnje stvarno stanje, potrebe i mogućnosti pojedinih krajiških obitelji.

Druge dvije izražene kategorije, podmladak i poluinvalidi, bile su dijametralne i počivale su na prirodnom prirastu pukovnije. Međutim, s obzirom da unutar samog promatranog razdoblja, a vjerojatno i duže, nije provedena sustavna briga o snubljenju mladih i otpuštanju starijih, one su bile okvirne i oscilirale su ovdje na razini od barem dvije godine. U mladež krajiškog stanovništva, odnosno podmladak, spadali su svi dječaci koji su bili mlađi od ili su tek nedavno napunili 16 godina. Stoga kategoriju podmlatka treba gledati kao mladiće koji su stariji od 16 godina i još nisu bili u aktivnoj službi niti su opredijeljeni za prekobrojno stanje, dok su poluinvalidi bili stariji krajišnici koji više nisu mogli primjereno obavljati vojne dužnosti. Također, u kategoriju poluinvalida su spadali i svi oni koji su oboljeli od bolesti, zadobili lakši oblik ranjavanja ili im je jednostavno značajnije opala djelatna sposobnost, a bili su relativno sposobni za pomaganje u gospodarskim i kućanskim djelatnostima krajiških obitelji. Potpuni invalidi, u drugu ruku, su bili krajišnici stariji od 60 godina i oni koji više nisu mogli sudjelovati niti u vojnim niti u gospodarskim djelatnostima, bilo uslijed starosti, ranjavanja, bolesti, ozljeda itd. (Matanović, 2013, 29; Holjevac & Moččanin, 2007, 46). S obzirom da je iz podmlatka uključeno 277 novih krajišnika, dok ih je na temelju raznih oblika invalidnosti ukupno isključeno 295, bilježi se lagani pad u ovom pogledu, premda bi isključivo gledano na osnovi životne dobi povećanje bilo barem za 235 mladih više nego što je isključeno zbog starosti. Gledano u odnosu na ukupno aktivno stanje, snubljena mladež je činila gotovo 10 % pukovnije. Zajedno s ostalim novopridošlima, odnosno svima onima koji nisu premješteni unutar pukovnije ili vraćeni nazad u službu nakon dezertiranja i slično, činili su čak 23 % ukupnog aktivnog stanja, što je predstavljalo značajno osvježanje vojske Petrovaradinske pukovnije.

Unatoč značajnoj aktivnosti unutar pukovnije tijekom listopada 1766., konačno povećanje je ipak bilo minimalno, a pad broja vojnika nastavljen je prirodnim odljevom idućih mjeseci. Jasan je zaključak kako problem pukovnije nije riješen tijekom 1765. i 1766. kada je navodno proveden proces inkorporacije tada već bivšeg vlastelinstva Vojke u krajiški prostor istočnog Srijema. Do konca 1766. stanovnici tih novih sela još uvijek nisu bili uključeni u aktivnu službu pukovnije.

DOVRŠETAK PROCESA FORMIRANJA PUKOVNIJE

Prvi mjesec 1767. donio je samo jednu promjenu u sastavu pukovnije. Radilo se o postavljanju novoga furira Johanna Riegla, koji je svoju dužnost započeo već 1. siječnja

u sastavu stožerne satnije Bojnika. (HDA-1450, D-1740, 1767, 1) S obzirom da nije bilo umrlih, dezertera ili drugih koji su napustili pukovnicu na bilo koji način, ovaj je čin, premda marginalan, označio da je Petrovaradinska pukovnica zabilježila svoje drugo povećanje aktivnog stanja u razdoblju dužem od dvije godine, dok je istovremeno mogla upisati dva porasta tijekom 1767. Kada se dogodio drugi porast iste godine te kako se kretalo aktivno stanje pukovnije u predstojećem dvogodišnjem razdoblju može se vidjeti u idućoj tablici (Tablica 2.) (HDA-1450, D-1740, 1767, 1– 12; 1768, 1–12):

Mjesec i godina	Broj vojnika	Nedostaje	Popunjenost
siječanj 1767	2825	1255	69,24 %
veljača 1767	2813	1267	68,95 %
ožujak 1767	2809	1271	68,85 %
travanj 1767	2799	1281	68,60 %
svibanj 1767	2782	1298	68,19 %
lipanj 1767	2777	1303	68,06 %
srpanj 1767	2774	1306	67,99 %
kolovoz 1767	2767	1313	67,82 %
rujan 1767	3159	921	77,43 %
listopad 1767	3159	921	77,42 %
studeni 1767	3159	921	77,42 %
prosinac 1767	3154	926	77,30 %
siječanj 1768	3153	927	77,28 %
veljača 1768	3147	933	77,13 %
ožujak 1768	3133	947	76,79 %
travanj 1768	3129	951	76,69 %
svibanj 1768	3870	210	94,85 %
lipanj 1768	3864	216	94,71 %
srpanj 1768	3863	217	94,68 %
kolovoz 1768	3853	227	94,44 %
rujan 1768	3846	234	94,26 %
listopad 1768	3846	234	94,26 %
studeni 1768	3806	274	93,28 %
prosinac 1768	3792	288	92,94 %

Tab. 2: Prikaz Petrovaradinske pukovnije kroz 1767. i 1768. u pogledu broja aktivnih vojnika, nedostatka do popunjenog stanja te postotka popunjenosti bez prekobrojnih.

Već na prvi pogled uočavaju se dva ključna trenutka: rujan 1767. i svibanj 1768. Značajno povećanje aktivnog stanja, u prvome slučaju od 392 ljudi, dok je u drugome riječ o čak njih 741, dovelo je do stabilizacije postotka popunjenosti pukovnije iznad 90 %. Tako se u rujnu 1767. stanje popunjenosti povećalo za 9,6 %, te je tekuća godina završena s ukupno 3154 aktivnih vojnika i nedostatkom od njih 926, što je činilo 77,3 % popunjenosti. Svibanj 1768. donio je najveće povećanje od 18,16 % stanja popunjenosti, što je u konačnici predstavljalo najviši stupanj od 94,85 % popunjenosti promatranog razdoblja. Osim navedena dva mjeseca u kojima je pukovnja zabilježila značajan rast, uz specifičan siječanj 1767., svi preostali bilježili su lagano smanjenje broja aktivnih vojnika ili stagnaciju. U prvom međurazdoblju, od siječnja do kolovoza 1767., pukovnja je zabilježila ukupno 29 pridošlih i 86 otišlih sa smanjenjem od 58 pripadnika aktivnog stanja, što bi činilo prosjek od 3,6 pridošlih, 10,75 otišlih i smanjenje od 7,25 mjesečno. (HDA-1450, D-1740, 1767, 1–8) Drugo međurazdoblje od sedam jesenskih i zimskih mjeseci bilježi 57 pridošlih i 87 otišlih sa smanjenjem od 30 pripadnika aktivnog stanja, što je činilo prosjek od 8,14 pridošlih, 12,42 otišlih i smanjenje od 4,28 na mjesečnoj bazi (HDA-1450, D-1740, 1767, 10–12; 1768, 1–4). Treće međurazdoblje od lipnja do prosinca 1768. ukupno donosi 508 pridošlih i 586 otišlih, koji čine smanjenje od 78 aktivnih vojnika. (HDA 1450, D-1740, 1768, 6–12) Povećano smanjenje na mjesečnoj bazi koje je iznosilo 11,14 vojnika, te značajno povećan prosjeka pridošlih (76) i otišlih (84) rezultat je dodatne rekonstrukcije stanja pukovnije u studenom 1768., a koja nije vidljiva na prethodnoj tablici s obzirom da je rezultirala ukupnim smanjenjem od 40 ljudi (HDA 1450, D-1740, 1768, 11).

Zimom i proljećem 1767. tekao je lagani negativni trend koji nije zaobišao niti najviše zapovjedne strukture pukovnije. Naime, 12. veljače pukovnik Johann Andreas von Mathesen promaknut je u čin generala-bojnika, te je u ožujka napustio pukovnju radi nove pozicije u Glavnome zapovjedništvu u Osijeku. Tijekom travnja i svibnja nije bilo pukovnika u stožernoj Mitrovici (HDA-1450, D-1740, 1767, 1–5). Situacija za Petrovaradinsku pukovnju značajno se promijenila tijekom lipnja, kada je osim dolaska novog zapovjednika u osobi Alexandera von Raskovicha prvi put uvedena posebna stavka za krajišnike s prostora bivšeg vlastelinstva Vojka. Od lipnja 1767. u vojnim popisima možemo, osim novog imena pukovnika, pratiti i tu novu stavku koja se nalazila kao dodatak ispod standardnog dijela, a glasila je: “Die Ehemalighe Zur Herrschafft Voika gehörig gewesene Nummehro dem Militair Staat einverleibte Eylff Orthschafften seynd unter dessen eingetheilet”. Sela bivšeg vlastelinstva Vojke bila su, zajedno s pripadajućim krajišnicima, raspodijeljena u nadležnost 4 satnije (Tablica 3.) (HDA-1450, D-1740, 1767, 6).

Unatoč tome što je postao pukovnikom, Alexander von Raskovich nije se mogao dičiti i povećanjem prihoda. Naime, do daljnjeg je zadržan na potpukovničkoj plaći. Simbolična je to slika bila i za pukovnju, jer je poput svog zapovjednika zadržala dotadašnje aktivno stanje unatoč uključivanju 11 novih sela s 841 snubljenih krajišnika. Navedena satnijska nadležnost bila je odvojena stavka s obzirom da su sve dotične satnije imale svoj prijašnji aktivni sastav s kojim su obavljale krajiške dužnosti, dok

je ukupno ljudstvo iz novih sela popisano pod stavkom prekobrojnih⁹ i nije imalo konkretnih zaduženja. U isto je vrijeme tako Petrovaradinskoj pukovnici nedostajalo 1303 ljudi, dok ih je 841 bilo viškom. Vojčani, krajišnici s prostora bivšeg vlastelinstva Vojke, su svi bili upisani kao obični pješaci i dočekali su rujana i značajnu rekonstrukciju pukovnije u identičnom stanju, niti jedan nije otišao niti pridošao, umro, dezertirao ili bio naknadno uključen (HDA-1450, D-1740, 1767, 6–9).

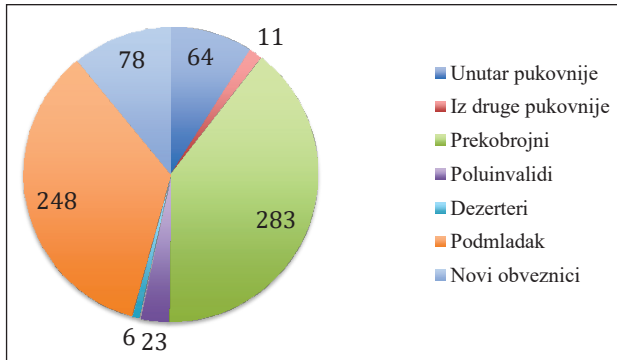
Tjelesna satnija	Deč	63
	Mihaljevci	43
	Šimanovci	66
Satnija Wittkovicha	Golubinci	76
	Vojka	125
	Kršnjevci	61
Satnija Francolukya	Popinci	58
	Prhovo	46
	Perinci	52
Satnija Cumanovicha	Ugrinovci	128
	Dobanovci	123

Tab. 3: Sela bivšeg vlastelinstva Vojke s brojem snubljenih krajišnika i nadležnim satnijama u lipnju 1767.

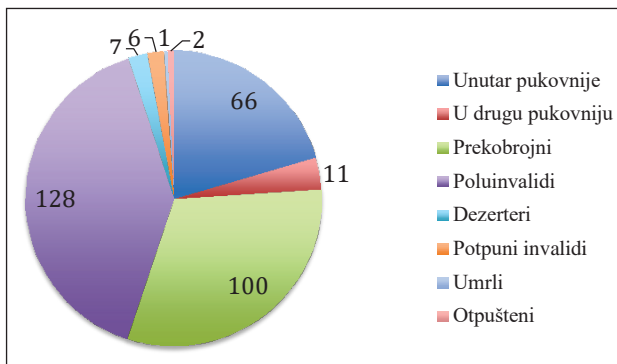
Rujan 1767. donosi prvo značajnije povećanje aktivnog stanja Petrovaradinske pukovnije, čime ona dostiže najviše stanje popunjenosti koje je imala tijekom proteklog desetljeća. Bio je to rezultat druge velike rekonstrukcije pukovnije od početka 1765., a koja se odvila 11 mjeseci nakon prve iz listopada 1766. Međutim, u odnosu na prethodnu imala je značajniji ishod koji se ogledao u porastu aktivnog stanja od 392 vojnika, što je za 305 više nego u prvom slučaju. Povećanje od gotovo 10 % popunjenosti pukovnije imalo je velikog utjecaja na njenu učinkovitost, ali je još uvijek bilo daleko od potpunog zadovoljavanja propisanih standarda. U iduća dva grafikona

9 Stavku u kojoj su se nalazili Vojčani, a koja glasi “Über den Effectiven Stand befinden sich”, treba razlikovati od statusa krajišnika kao “Supernumerary”. Za potrebe ovog rada obje se stavke prevode kao “prekobrajnih”, ali se u prvome slučaju radi o snubljenim i popisanim krajišnicima koji su svojevrsni “višak” u aktivnom sastavu pukovnije, dok je u drugome slučaju riječ o krajišnicima koji nisu snubljeni, nego su ostavljeni kod kuće za brigu o kućanstvu, obitelji i gospodarstvu.

(Grafikon 4. i Grafikon 5.) nalazi se popis pristiglih i otišlih po kategorijama (HDA-1450, D-1740, 1767, 9):

Grafikon 4: Pridošli u aktivni sastav Petrovaradinske pukovnije tijekom rujna 1767. prema kategorijama iz kojih su unovačeni, uključeni ili premješteni.

Grafikon 5: Otišli iz aktivnog sastava Petrovaradinske pukovnije tijekom rujna 1767. prema kategorijama u kojima su odlazili, bili premješteni, prebačeni ili isključeni.

U kategoriji pristiglih ukupno stoji 713 pojedinaca, dok su među otišlima njih 321, što čini pozitivnu razliku od 392 krajišnika na kraju mjeseca. Prva stavka u ukupnom broju bilježi gotovo identičan broj kao i u listopadu prethodne godine, dok je omjer među kategorijama nešto drugačiji. U ovome slučaju najveći broj uključenih je iz kategorije prekobrojnih (39,7 %), a zatim podmlatka (34,8 %), dok je u prethodnome slučaju bilo obratno u relativno sličnim postotcima. Novouključenih prekobrojnih i

mladih 1766. bilo je 514, te su činili 72,19 % svih pridošlih, dok su 1767. brojali 531, odnosno 74,5 % iste kategorije. Zajedno s ostalim novopridošlima činili su 19,27 % aktivnog stanja, što je smanjenje osvježanja pukovnije u odnosu na prošlogodišnjih 23 %. Premda su u apsolutnom broju oba slučaja podjednaka, smanjenje postotka rezultat je povećanja aktivnog stanja pukovnije. U drugu ruku, u 1767. značajno je manji broj krajišnika napustio aktivni sastav pukovnije nego je to bio slučaj prethodne godine za vrijeme velike godišnje rekonstrukcije. Smanjenje od gotovo 50 % otišlih, odnosno s 625 na 321, bilo je presudno za prvo značajno povećanje aktivnog sastava pukovnije. Sve stavke, osim premještenih u pukovniju koji nisu bili realni odljev te dezertera, zabilježile su značajno smanjenje, a ono se najviše odrazilo na prekobrojne i invalide. S obzirom da je svega 100 aktivnih prebačeno u status prekobrojnih, dok je istovremeno 283 prekobrojnih aktivirano, došlo je do značajnog smanjenja dijela pučanstva koji se do tada bavio gospodarskim aktivnostima. Velika je to promjena u odnosu na prethodni slučaj, kada je više krajišnika prebačeno u status prekobrojnih, nego li ih je iz njega aktivirano. Ona je predstavljala porast temeljne učinkovitosti pukovnije tijekom prethodnih 11 mjeseci, jer se krajiško pučanstvo istočnog Srijema moglo odreći dodatnih 183 vojno i radno sposobnih muškaraca u korist aktivne krajiške službe, a da pri tome ne ugrozi svoju osnovnu egzistenciju. Dodatni argument u ovome smjeru je i broj od 128 novih poluinvalida, što je dvostruko manje nego je to bio slučaj prethodne godine, čime je smanjen i broj pomoćne radne snage s obzirom da su oni djelomično sudjelovali u gospodarskim djelatnostima. Međutim, kakva je uloga bila novoinkorporiranog prostora i njegova pučanstva u ovoj rekonstrukciji najbolje svjedoči činjenica da je svih 841 Vojčana, ostalo u potpunosti nepromijenjenog statusa te su i dalje bili navedeni u rubrici prekobrojnih. Postrojbe iz tih sela nisu zabilježile niti jednog pridošlog niti otišlog, kao niti pojedino zaduženje, čime ih je rotacija i preslagivanje pukovnije u rujnu 1767. u potpunosti zaobišlo. Stoga je očito kako je Petrovaradinska pukovnija tijekom prethodnog razdoblja podigla svoju razinu učinkovitosti osnovnog prostora i pučanstva za više od 10 % bez neposrednog utjecaja procesa inkorporacije vlastelinstva Vojka.¹⁰

Listopad i studeni 1767. protekli su u stagnaciji stanja pukovnije bez zabilježenih aktivnosti. Prosinac, međutim, donosi nekoliko važnih novosti. Prvenstveno se radi o relativnoj aktivaciji Vojčana koji su dobili svoja prva zaduženja. Iako su se i dalje popisivali kao prekobrojni i unutar odvojene stavke, 7 ih je dobilo krajiška zaduženja na dunavskom potezu između Zemuna i Banovca, dok ih je 64 određeno za čardačke dužnosti. S obzirom da je u istome mjesecu došlo i do smanjenja u njihovu broju s 841 na 783, predstavljalo bi to postotak zaduženosti od 9 % što je i dalje bilo razmjerno značajno manje od 17,4 % kolika je bila zaduženost osnovnog stanja pukovnije. Međutim, bio je to vrijedan pomak u cijelom procesu. Iduća važna stavka bilo je popunjavanje 2. grenadirske satnije kroz uključivanje 21 novog grenadira iz korpusa Vojčana. Osim

10 Barem u pogledu direktno snubljenih i aktivnih krajišnika, ali je moguće da je ostvaren značajniji neposredni utjecaj na drugim razinama, poput gospodarstva, raseljavanja itd. Za njihovo utvrđivanje bilo bi potrebno provesti dodatne analize koje nisu predmetom ovoga rada.

Sl. 1: Petrovaradinska pukovnja na jozefinskom zemljovidu u drugoj polovici 18. stoljeća (Hrvatska na tajnim zemljovidima, 2000).

među grenadire, istovremeno ih je i 26 prebačeno u Slavonsku husarsku pukovnju. S obzirom da su svi bili isključivo obični pješaci, ovaj potez svjedoči o tome kako su vojne vlasti prvo pristupile pomnom odabiru potencijalnih ljudi za popunjavanje ovih elitnijih postrojbi. Ostatak smanjenja otpada na 9 prebačenih u prekobrojno stanje i 2 umrla, što je ostavilo 783 prekobrojnih običnih pješaka u popisu Vojčana. Takvo se stanje nije mijenjalo tijekom iduća 4 mjeseca sve do posljednje i najveće rekonstrukcije analiziranog razdoblja (HDA-1450, D-1740, 1767, 12).

Svibanj 1768. je donio daleko najveću frekvenciju kretanja unutar pukovnije kao i povećanja aktivnog stanja i popunjenosti. Međutim, u većini je pogleda situacija bila drugačija nego u rujnu 1767. i listopadu 1766. Premda je u pukovniju pridošlo čak 1568, a otišli 827 ljudi, što je dvostruko više na obje strane nego prethodnog puta, gotovo da i ne postoji disperzija među njihovim kategorijama. Od svih pridošlih samo je 1 snubljeni i 1 vraćeni dezertet, a svi preostali, dakle njih 1566, bili su premješteni unutar pukovnije. Situacija je minimalno drugačija na primjeru otišlih, gdje su 2 vojnika prebačena u drugu pukovniju, 2 u prekobrojne, 1 u poluinvalide, 9 u potpune invalide, dok ih je 17 dezertiralo i 13 umrlo. Preostalih 783 prebačeno je unutar pukovnije, što je bio slučaj i s Vojčanima. Naime, svih 783 krajišnika iz novih sela bilo je prebačeno iz prekobrojnih u osnovni aktivni sastav pukovnije, čime je završeno razdoblje njihove izdvojenosti. Masovna premještanja krajišnika unutar pukovnije i konačna inkorporacija novih, prouzročili su temeljnu rekonstrukciju satnijskog sustava. S obzirom na to da su satnije bile i vojno-taktičke i upravne jedinice, koje su obuhvaćale određeni broj sela koji je trebao omogućiti davanje potrebnog broja aktivnih krajišnika te da ih je bio propisan određen broj u svakoj pukovniji, nije se mogao jednoznačno uklopiti novi prostor uspostavom novih ili proširenjem susjednih satnija. Problem je riješen proširenjem većine dotadašnjih satnijskih područja i njihovim preustrojem, te raspuštanjem dvije postojeće satnije i uspostavom dvije nove sa sjedištem u novim selima Golubincu i Šimanovcu. Od ukupno 16 satnija pukovnije, ne računajući grenadirske koje nisu bila satnijska područja, samo ih je 6 zadržalo zapovjednika, ime i glavno satnijsko mjesto. Primjerice, u travnju su glavna satnijska mjesta stožernih satnija bila Boljevci, Mitrovica, Banovci i Drenovci, dok su u svibnju ona postala Beška, Drenovci, Šimanovci i Laćarak. Satnijsko područje Drenovaca, iako je ostalo u sklopu stožernih satnija, sada je činilo Pukovnikovu satniju umjesto Bojnikovu. Satnija Pukovnika iz travnja postala je satnija Schudovicha, a zadržala je satnijsko područje Mitrovice. Većina je satnija, osim ponovno grenadirskih i u ovome slučaju Pukovnikove (bivše Bojnikove) i Bojnikove (bivše Schudovicheve), prošla kroz izrazito visoku izmjenu svoga aktivnog stanja. Unutarpukovnijski premještaji ovog tipa bili su uglavnom na vojno-taktičkoj razini bez stvarnog preseljenja ljudi s jednog područja na drugi, a pojedinci su prebacivani iz jedne satnije u drugu ovisno o tome koja je nova nadležna satnija obuhvatila njihove kuće. Rezultat je bio povećanje stanja popunjenosti na čak 94,85 % s ukupno 3870 aktivnih krajišnika, što je bila najveća razina za Petrovaradinsku pukovniju od njena nastanka, na temelju uključivanja krajišnika s novoinkorporiranih područja koji su podigli učinkovitost pukovnije za 25 %.

KONAČNI OSVRT

Petrovaradinska pukovnija je nastala na prostoru istočnog Srijema nakon složenog procesa teritorijalizacije i razgraničenja s civilnom Srijemskom županijom. Premda je bila bogata zemljom i imala podjednak broj obitelji, nije mogla staviti u aktivnu službu jednak broj krajišnika kao Brodska i Gradiška pukovnija. Te slavonske pu-

kovnije imale su gotovo kompletno popunjen sastav nakon reorganizacije pukovnijske na vojno-taktičkoj razini 1753., što nije bio slučaj i u njihovoj sestrijskoj srijemskoj pukovniji gdje se i dalje osjećao nedostatak veći od 10 %. Ova početna odrednica je ukazala na činjenicu da je Petrovaradinska pukovnija od svog osnivanja patila od manjka učinkovitosti i nemogućnosti stavljanja u aktivni sastav traženog broja vojnika, što je bilo važno pitanje s obzirom na militarizaciju i standardizaciju krajiškog prostora od polovice 18. stoljeća.

Druga promatrana točka pokazala je značajno smanjenje aktivnog stanja pukovnije tijekom jednog desetljeća obilježenog ratom. Razina popunjenosti koja je samo ponekad dosegla 70 % bila je već gorući problem, stoga se 1765. pristupilo daljnjoj teritorijalizaciji krajiškog prostora istočnog Srijema. Vaniček je ukratko opisao proces inkorporacije vlastelinstva Vojka u Petrovaradinsku pukovniju koji se odvio u razdoblju 1765.–1766., te je naveo da taj prostor raspolaže s ukupno 1188 vojnosposobnog stanovništva. Ovaj je podatak prenio Kaser uz opasku da je 1763. nedostajalo 1156 ljudi kako bi se popunila pukovnija i zaključak kako je upravo vlastelinstvo Vojka donijelo toliko ljudi koliko je bilo potrebno za konačno popunjenje pukovnije (Kaser, 1997b, 32). Međutim, stvarni proces nije tekao niti završio jednostavno.

Prvo analizirano dvogodišnje razdoblje, tijekom kojeg je dovršena nova prostorna akvizicija pukovnije, pokazalo je ukupno smanjenje aktivne učinkovitosti uzrokovano prirodnim odljevom s jedne strane, te oskudnim novačenjem s druge. Premda je djelatni sastav pukovnije značajno osvježen u listopadu 1766., ukupno povećanje nije bilo veliko i u konačnici je samo vraćeno na razinu iz studenog 1764. Posljedica je to potpunog izostanka novog stanovništva iz aktivne službe i potrebe za održavanjem neophodnog pučanstva u statusu prekobrojnih radi obavljanja gospodarskih djelatnosti. Iz navedenog se jasno vidi kako, iz perspektive pukovnijske vojne učinkovitosti, proces inkorporacije nije bio niti započet tijekom 1766.

Pukovnija je posljedice inkorporacije u tom pogledu osjetila tek u razdoblju 1767.–1768., kada je započet i dovršen postupak uključivanja novog krajiškog stanovništva u aktivni sastav. On je trajao 11 mjeseci, odnosno od lipnja 1767. do svibnja 1768., i donio je ukupno 21 novih grenadira i 783 običnih pješaka za Petrovaradinsku pukovniju, te dodatnih 26 husara za Slavonsku husarsku pukovniju. Iako je inkorporacija vlastelinstva Vojka Petrovaradinskoj pukovniji donijela svega 804 nova djelatna krajišnika, što je bilo za gotovo 400 manje od paušalnog izračuna, te ako uzmemo u obzir Vaničekove podatke od 1188 vojnosposobnih za 1765. još uvijek barem okvirno valjane i za 1768., dobijemo podatak postotka snubljenosti tog prostora od visokih 70 %. Nerealno je bilo očekivati stvarno povećanje aktivnog stanja u identičnom ili približnom iznosu kao što je bilo vojnosposobnog stanovništva. Međutim, s obzirom da je u međuvremenu tijekom ovog postupka narastao potencijal i njime popunjenost osnovnog dijela pukovnije, čiji je aktivni sastav u rujnu 1767. brojao 3159 ljudi, nedostatak do potpune popunjenosti smanjen je na 921. Unatoč tom smanjenju, 21 uključenih u prosincu 1767. i 783 u svibnju 1768. krajišnika Vojčana nije bilo dovoljno za postizanje stanja potpune popunjenosti. Završetkom cjelokupnog procesa Petrovaradinska pukovnija brojala je 3870 aktivnih vojnika, što je činilo nedostatak od

210 i popunjenost od 94,85 %. Navedeno stanje nastavilo je s laganim padom do kraja promatrane 1768. i do posljednjeg broja od 3792 aktivnih.

Gledano iz perspektive same pukovnije bila je to najviša razina učinkovitosti koju je zabilježila od svog osnutka, a koju je većim dijelom mogla zahvaliti novostečenom prostoru i njegovu pučanstvu. Krajnji rezultat ipak nije bio u potpunosti zadovoljavajući jer nije doveo do očekivanog i željenog stanja potpune popunjenosti. Štoviše, unatoč velikim naporima i visokom postotku snubljenosti pukovniji je nedostajalo ljudstva u prosjeku za cijelu jednu pješačku satniju. Međutim, što je jedna satnija u usporedbi s cijelim bataljunom koji je nedostajao proteklih godina?

BETWEEN EXPECTATIONS AND REALITY – A LOOK AT
PETROVARADIN REGIMENT THROUGH SERIAL
MILITARY LISTS, 1765–1768*Pavao NUJIĆ*

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10, 31000 Osijek, Croatia
e-mail: pnujic@foozos.hr

SUMMARY

By reorganizing the Military Frontier system in the mid-18th century, frontier infantry regiments were set up, with a clearly prescribed system and standards. Each regiment had to have a certain amount of soldiers at their disposal, who were supposed to be ready for warfare even on the distant battlefields in Europe. Since its inception, the Petrovaradin regiment could not put the required number of men into active military status. Military authorities, therefore, shortly after the Seven Year War, tried to solve this problem by further spreading the regiment area by incorporating the estate Vojka into it. Serial military lists made on a monthly basis from that time afford the possibility of reconstructing the process through the perspective of motion of active military presence and the percentage of occupancy, as well as determining its final effect. To that end, a period from January 1765 to December 1768 was analyzed. During this time, the process of incorporation began and ended. With an additional analysis of key moments, the results show movement in the occupancy of the regiment, as well as the active military presence and the lack of soldiers through a four year period. The final outcome, a significant increase in the number of active soldiers in the Petrovaradin regiment, was caused in a smaller part by an increase in the potential of the basic regiment area and in a greater part by including the soldiers from the newly acquired area. However, the expected complete fulfillment of the prescribed occupancy still was not achieved. This means that the problem was only partially solved.

Keywords: Military Frontier, Syrmia, Petrovaradin regiment, military lists, 18th century

IZVORI I LITERATURA

- HDA-1450** – Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Mikrofilmovi dobiveni iz Austrije, serije svitaka Grenz Infanterie Regiment 9 (GIR 9) D-1554, D-1738, D-1739, D-1740.
- Hrvatska na tajnim zemljovidima (2000)**: Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća, Petrovaradinska pukovnija. Zagreb, Hrvatski institut za povijest.
- Buczynski, A. (1997)**: Gradovi Vojne krajine I. Zagreb, Hrvatski institut za povijest.
- Buczynski, A. (2005)**: Vojna krajina u 18. stoljeću. Širenje krajiškog sustava na oslobođena hrvatska područja. U: Valentić, M. & L. Čoralić (ur.): Povijest Hrvata – Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata. Zagreb, Školstva knjiga, 274–286.
- Gavrilović, S. (1960)**: Обнова славонских жупанија и њихово разграничавање са Војном границом (1745–1749). Зборник Матице Српске за друштвене науке [Obnova slavonskih županija i njihovo razgraničavanje sa Vojnomo granicom (1745–1749). Zbornik Matice Srpske za društvene nauke], 25, Novi Sad, 49–92.
- Holjevac, Ž. & N. Močanin (2007)**: Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku. Zagreb, Leykam international.
- Kaser, K. (1997a)**: Slobodan seljak i vojnik I. Zagreb, Naprijed.
- Kaser, K. (1997b)**: Slobodan seljak i vojnik II. Zagreb, Naprijed.
- Matanović, D. (2008)**: Grad na granici. Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – Podružnic za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Matanović, D. (2013)**: Između reformi i tradicije. Slavonski Brod, Posavska Hrvatska.
- Vaniček, F. (1875a)**: Spezialgeschichte der Militärgrenze I. Wien, Kaiserlich- Königlichen Hof- und Staatdruckerei.
- Vaniček, F. (1875b)**: Spezialgeschichte der Militärgrenze II. Wien, Kaiserlich- Königlichen Hof- und Staatdruckerei.
- Werde, A. (1903)**: Geschichte der k.u.k. Wehrmacht V. Wien, L. W. Seidel & Sohn.